

6. Колоїз Ж., Бакум З. Слово Благівісті: словник-довідник фразем біблійного походження. Кривий Ріг: І. В. І., 2002. 96 с.

7. Лепта библейской мудрости: библейские крылатые выражения и афоризмы на шести языках: краткий русско-англо-белорусско-немецко-словацко-украинский словарь / Д. Балаков и др. Могилев: МГУ им. А.А. Кулешова, 2014. 240 с.

8. Словник фразеологізмів української мови / уклад. В. Білоноженко та ін. Київ: Наук. думка, 2008. 1104 с.

9. Хлебда В. К идее европейского словаря библеизмов. И вновь продолжается бой...: сб. науч. ст., посвящ. юбилею проф. С.Г. Шулежковой / гл. ред. В. Мокиенко; Магнитогорский гос. ун-т, СПб. гос. ун-т, Ernst-Moritz-Arndt-Universität zu Greifswald. Магнитогорск: МаГУ, 2010. С. 275–279.

10. Цимбалюк Ю., Кобів Й., Смурова Л., Латун Л. Біблійна мудрість у латинських афоризмах українською і англійською мовами: наук.-навч. посіб. Вінниця: Нова книга, 2003. 410 с.

11. A Dictionary of Quotations from the Bible /comp. by M. Miner, H. Rawson. New York: New American Library, 1988. 305 p.

12. Crystal D. Begat. The King James Bible and the English Language. Oxford: Oxford Univ. Press, 2011. 327 p.

13. Lamsa G. M. Idioms in the Bible Explained and a Key to the Original Gospel. New York: Harper Collins Publ., 1985. 105 p.

14. The Wordsworth Dictionary of Bible Quotations / comp. by M.H. Manser. Ware, Hertfordshire: Wordsworth Editions Ltd, 1989. 264 p.

15. The Wordsworth Dictionary of Classical and Literary Allusions / comp. by A.H. Lass, D. Kiremidjian & R.M. Goldstein. Ware, Hertfordshire: Wordsworth Editions Ltd, 1994. 240 p.

УДК 81'255.4

**ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ СТРАТЕГІЇ ДОМЕСТИКАЦІЇ
ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ
М. ШЕЙБОНА “THE YIDDISH POLICEMEN’S UNION”)**

**THE GENRE-RELATED AND STYLISTIC DETERMINANTS OF THE STRATEGY
OF DOMESTICATION IN LITERARY TRANSLATION (A CASE STUDY
OF “THE YIDDISH POLICEMEN’S UNION” BY M. CHABON)**

Зорницький А.В.,

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології та перекладу
Житомирського державного університету імені Івана Франка*

У статті розглядається проблема співвідношення стратегій доместикації та форенізації під час роботи над перекладом художнього тексту. Аналізуються ті жанрово-стилістичні детермінанти, які визначають вибір перекладачем першої на противагу другій під час роботи над конкретним художнім текстом. Матеріалом дослідження став роман сучасного американського письменника М. Шейбона “The Yiddish Policemen’s Union” та його переклад російською мовою, який критично оцінюється автором статті. Стверджується, що, з огляду на жанрово-стилістичні детермінанти аналізованого оригінального твору, більш доречним було б використання перекладачем стратегії доместикації, а не форенізації. Особливості реалізації кожної зі стратегій описуються в термінах супутніх їм способів перекладу та перекладацьких трансформацій.

Ключові слова: художній переклад, доместикація, форенізація, жанрово-стилістичні детермінанти, Майкл Шейбон, “The Yiddish Policemen’s Union”.

В статье рассматривается проблема соотношения стратегий доместикации и форенизации при работе над переводом художественного текста. Анализируются жанрово-стилистические детерминанты, определяющие выбор переводчиком первой из стратегий при работе над конкретным художественным текстом. В качестве материала исследования используется роман современного американского писателя М. Шейбона “The Yiddish Policemen’s Union” и его перевод на русский язык, критически оцениваемый автором статьи. Утверждается, что, ввиду жанрово-стилистических детерминантов анализируемого оригинального произведения, более уместным было бы использование переводчиком стратегии доместикации, а не форенизации. Особенности реализации каждой из стратегий описываются в терминах сопутствующих им способов перевода и переводческих трансформаций.

Ключевые слова: художественный перевод, доместикация, форенизация, жанрово-стилистические детерминанты, Майкл Шейбон, “The Yiddish Policemen’s Union”.

The article touches upon the problem of correlation between the strategies of domestication and foreignization while working at a literary translation. Analyzed are the genre-related and stylistic determinants which condition the choice of the former rather than the latter while working at a particular piece of literary translation. As illustrative material utilized are the novel "The Yiddish Policemen's Union" by the modern American writer M. Chabon and its Russian translation which is critically assessed by the author of the article. It is maintained that, in view of the genre-related and stylistic determinants of the original text under analysis, it would be more appropriate to employ the strategy of domestication rather than foreignization. The peculiarities of how both strategies may be realized are described in terms of the corresponding ways of translation and translational transformations.

Key words: literary translation, domestication, foreignization, genre-related and stylistic determinants, Michael Chabon, "The Yiddish Policemen's Union".

Постановка проблеми. Проблема теоретичної сутності та переважного залучення стратегій доместикації та / або форенізації під час роботи над художнім перекладом узагалі та над перекладом конкретного художнього тексту зокрема цілком може бути зарахована до розряду «вічних» проблем перекладознавства. Хоча полеміка щодо стратегій перекладу точилася з найдавніших часів, дискусії про відмінності між культурами мови оригіналу та мови перекладу і, як наслідок, про першочергову необхідність відтворення «букви» чи «духу» оригіналу, опинилися у фокусі уваги теоретиків та практиків перекладу порівняно пізно: лише на межі XVIII – XIX ст. німецькими мислителями були вперше окреслені поняття очуження та культурного освоення як дві протилежні стратегії перекладу [1, с. 202]. У XX ст. в країнах Заходу найпомітнішими апологетами доместикації та форенізації під час перекладу стали, відповідно, Юджин Найда та Лоренс Венуті, тоді як у радянському перекладознавстві найбільшого поширення набула теорія так званого «реалістичного перекладу», або ж «золотої середини» (М. Гаспаров, І. Кашкін). Варто згадати й деяку відмінність між практикою тодішніх російських та українських перекладачів, серед яких останні більшою мірою тяжіли до залучення доместикації (пор. класичний приклад – поезію Р. Бернса в перекладах С. Маршака та М. Лукаша).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З огляду на вищезазначене, не викликає подиву, що різні закордонні та вітчизняні теоретики художнього перекладу й до сьогодні по-різному інтерпретують сутність аналізованої проблеми, переважно акцентують ті чи інші її аспекти. Так, у результаті дослідження сучасних тенденцій розвитку теорії та практики перекладу російські автори Є. Шелестюк та Е. Гриценко роблять висновок про поступову, але невпинну еволюцію розуміння перекладачами необхідності форенізації як точної та позбавленої «зглажування» передачі іншопольового й іншомовного тексту [1, с. 205–206]. Натомість українські дослідники Ю. Тьопенко та Ю. Стежко по-іншому оцінюють стратегію доместикації та зазначають, що

вона «робить перекладача вільним у створенні нової реальності, близької пересічному читачеві за мовою, культурою, ментальністю, задовольняє запити на національну ідентифікацію» [2, с. 186], нехай навіть і за рахунок принесення в жертву автентичності першотвору. Відсутність якихось істотних преференцій у використанні обох вищезгаданих стратегій демонструє і практика сучасних українських перекладачів. Так, досліджуючи особливості відтворення І. Качанюк-Спех побутової культурно-специфічної лексики при перекладі «Енеїди» І. Котляревського німецькою мовою, Х. Луцик констатує: «Стратегії доместикації та форенізації не мають домінантного характеру, їхні показники однакові» [3, с. 134].

Постановка завдання. Беручи до уваги продемонстровану вище відсутність однаковості серед сучасних теоретиків та практиків перекладу в питанні про те, чи є стратегія доместикації і справді застарілою, або ж, навпаки, такою, що зберігає свою актуальність, вважаємо, що ця проблема може бути вирішена лише в тісному та безпосередньому зв'язку із жанрово-стилістичними особливостями твору, що перекладається. На нашу думку, стратегія доместикації може особливо активно залучатися тоді, коли очевидна інтенція автора першотвору полягає в тому, щоб створений ним текст за згодою сприймався потенційним реципієнтом як перекладний – такий, що передає засобами певної мови ті діалоги між персонажами, власні назви, авторські відступи тощо, які насправді (і це добре розуміє читач) актуалізуються за допомогою іншої мови.

Отже, **метою** нашої статті є обґрунтування принципової можливості та плідності залучення стратегії доместикації під час роботи над перекладом художніх текстів такого типу, **об'єктом** дослідження є жанрово-стилістичні детермінанти залучення стратегії доместикації, а **предметом** дослідження – проекція отриманих результатів у власне перекладацьку площину. Як **матеріал** дослідження використовується роман сучасного американського письменника М. Шейбона "The Yiddish Policemen's Union" та його переклад російською мовою, виконаний Ю. Балаяном.

Виклад основного матеріалу. Досліджуваний твір написаний у жанрі альтернативної історії, канони якого передбачають, що увазі читача пропонується по-своєму «реалістичне» зображення світу, специфіка устрою якого, з одного боку, логічно випливає з відомої нам попередньої історії людства, а також, з іншого боку, з певної кількості авторських припущень щодо гіпотетичного альтернативного розвитку тих чи інших історичних подій (точки дивергенції) [4]. По-перше, у змодельованій письменником версії історії проєкт 1940 р., що відомий як «доповідь Слеттері» (у ній передбачалося прискорене освоєння Аляски шляхом переселення туди єврейських біженців із Німеччини), був затверджений та прийнятий до виконання після того, як його непримирений противник, член Палати представників від території Аляска Ентоні Даймонд загинув під колесами таксі. По-друге, 1948 р. під натиском ворожих сил, що переважали, держава Ізраїль не встояла і припинила своє існування. Внаслідок цих змодельованих автором подій єдиним політичним утворенням, де можуть вільно проживати люди єврейської національності, стає федеральний округ Сітка, який до 1867 р. являв собою територію Російської Америки. Сітці надана певна міра політичної автономії; крім єврейського населення, яке домінує, там також проживає певна кількість російських та філіппінських емігрантів, а також автохтонний народ – індіанці-тлінгіти. Однак через шістьдесят років надана Сітці автономія буде скасована на користь відновлення статус-кво, і ця територія знову повернеться під юрисдикцію Сполучених Штатів Америки (далі – США). Дія роману розгортається в 2007 р., усього за кілька місяців до Реверсії, на яку із жахом очікують єврейські персонажі роману.

Важливим стилістичним рішенням автора, яке прямо детерміноване вищезгаданими особливостями його художнього задуму, стає свідоме переплетення в досліджуваному тексті двох основних мовних джерел – англійського та їдишського. Їдиш є як офіційною мовою, так і фактичною *lingua franca* створеної уявою М. Шейбона єврейської автономії на Алясці, що нею хоча б якоюсь мірою володіють усі без винятку персонажі роману. Отже, маємо ситуацію, за якої оригінальний англійський текст твору із самого початку сприймається як своєрідний «переклад», а численні сліди впливу їдишу на мовлення персонажів, а подекуди й самого автора ще більше підсилюють це відчуття. Така підкреслено експресивна лінгвальна інтерференція уможливорюється наявністю в сучасній англійській мові, а особливо

в американському слензі, значного корпусу запозичень з їдишу, які фігурують у новітніх словниках та добре відомі більшості цільової аудиторії твору. Крім того, автор активно експериментує із цим матеріалом, немов моделює не лише альтернативну історію, але й альтернативну мову: значення багатьох уживаних ним їдишських лексем виявляється істотно модифікованим порівняно з узуальним, – адже у світі, де в протистоянні їдишу та івриту перемога була б не на боці останнього, мовцям з очевидністю бракувало б багатьох слів, особливо підкреслено розмовних.

У перекладі досліджуваного твору російською Ю. Балаян досить послідовно надає перевагу стратегії форенізації, що, на нашу думку, не можна визнати вдалим рішенням: адже рівень компетенції навіть «цільового» російськомовного або україномовного читача в спеціальних питаннях, що пов'язані з мовою їдиш, з очевидних причин є зовсім іншим, ніж у читача оригінального твору (у кращому разі він, навпаки, дещо знайомий з івритом). Оскільки ж у широкому контексті твору маємо ще й випадки перемикування мовних кодів, коли, за задумом автора, персонажі почергово користуються то їдишем, то англійською (“*Landsman’s American is just good enough to make him sound suspect*” [5], див. також [6, с. 82–84]), читач перекладу має безпомилково орієнтуватися в усіх нюансах авторського слововживання, що позначені впливом першої з мов.

Наприклад, в оригіналі читаємо: “*The lamps of the Jews stretch from the slope of Mount Edgecumbe in the west, over the seventy-two infilled islands of the Sound, across the Shvartser-Yam, Halibut Point, South Sitka, and the Nachtasyl, across Harkavy and the Untershtot, before they are snuffed in the east by the Baranof range. On Oysshelung Island, the beacon at the tip of the Safety Pin – sole remnant of the World’s Fair – blinks out its warning to airplanes or yids*” [5]. У перекладі російською маємо: «*Огни еврейской территории от склона горы Эджкамб на западе, семьдесят два острова Зунда, через Шварцн-Ям, мыс Халибут, Южную Ситку, Нахтазиль, через Гарькавы и Унтерштат и далее теряются в гряде Баранова. На острове Ойшстеллунг, на кончике Сэйфти-Пин мигает маяк – единственное напоминание о Всемирной выставке – предостерегающе грозит световым пальцем самолетам и евреям*» [7]. Як бачимо, перекладач реалізує стратегію форенізації й активно використовує транскодування як основний спосіб перекладу авторських художніх реалій. Однак варто детально прокоментувати принципові недоречності, які, на нашу думку, спричиняє обраний Ю. Балаяном підхід.

По-перше, як уже зазначалося, з огляду на сумнівну вірогідність знайомства цільової аудиторії роману з мовою їдиш, невиправдано «загадковими» для неї залишаються топоніми «Шварцн-Ям» (на їдиш – «Чорне море»), «Ойштеллюнг» («виставка»), «Унтерштат» (дослівно «передмістя»). В останньому разі, на нашу думку, спостерігаємо ще й гру слів, оскільки зміст лексеми *untershtot* можна витлумачити не лише в узуальному ключі, але і як *unter* – «під» + *shtot* – «місто» – «нижнє (підземне) місто», тоді як англійське *downtown* – «ділова частина, центр міста», що додатково обігрується автором далі в тексті: “When the greeners go there after the war. The ones who had been in the ghetto at Warsaw. At Bialystok. The ex-partisans. I guess some of them didn’t trust the Americans very much. So they dug tunnels. Just in case they had to fight again. That’s the real reason it’s called the Untershtot” [5]. По-друге, у пропонованому варіанті перекладу жодним чином не транслюються ті відтінки внутрішньої форми, конотації тощо відповідних топонімів, які є принциповими з огляду на намагання М. Шейбона ніби відтворити в специфічно конденсованому вигляді всю історію єврейської колонізації змальовуваної території. Так, авторське *Halibut Point*, як ми вважаємо, покликане ще раз підкреслити, що федеральний округ Сітка виник «на порожньому місці», там жили лише індіанці-тлінгіти, що займалися рибальством та мисливством; *Nachtasyl* (яке перекладач до того ж недоречно транскодує на англійський лад) додатково акцентує ту роль першопрохідців, яку відіграли в освоєнні регіону німецькомовні євреї – хронологічно найперші біженці з охопленої війною Європи; у випадку із *Safety-Pin*, на нашу думку, доречно було б передати його підкреслено образну внутрішню форму, оскільки йдеться про такий собі єврейський аналог Ейфелевої вежі тощо. По-третє, перекладач припускається грубої помилки, коли передає оригінальне *the Sound* як «Зунд»: як відомо, російською та українською мовами Зундом називається протока, що відокремлює Зеландію від півдня Швеції, тоді як у романі М. Шейбона з усією очевидністю йдеться про *Cross Sound* – протоку Хреста, яка у вигаданому автором світі через небажані для євреїв конотації перетворилася просто на *Sound*, тобто Протоку. По-четверте, на нашу думку, невдалими варто визнати такі варіанти транскодування, як «Еджкамб» та «Гарькавы»: у першому випадку маємо узуальний відповідник Еджком (Еджкомб) / Еджком (Еджкомб), а Гаркаві / Гаркави є поширеним єврейським прізвиськом (можливо, мається

на увазі А. Гаркаві – відомий письменник та лексикограф мови їдиш).

У контексті всього вищезазначеного наведемо для порівняння власний переклад цитованого уривка українською мовою, в якому, навпаки, реалізована стратегія доместикації: «Єврейські вогні тягнуться аж ген від схилу згаслого вулкану Еджком на заході, через сімдесят два насипних острови Протоки, далі через Чорномор’я, Палтусовий мис, південну Сітку, через побудований німецькими «йекке» «прихисток на ніч» – Нахтазюль, через Гаркаві та Епіцентр, аж доки на сході дороги їм не загороджує хребет Баранова. На Виставковому острові, на самій маківці «Англійської шпильки» – єдиної вцілілої згадки про Всесвітню виставку 1977 року, – поблизу маяк, попереджаючи про щось чи то льотчиків, чи то євреїв». Як бачимо, як супутні способи перекладу та перекладацькі лексичні трансформації стратегія доместикації передбачає більш активне використання калькування замість транскодування, а також додавання. Для відтворення авторського каламбуру було використано лексему «Епіцентр», оскільки, як відомо, вона має пряме значення – «точка на поверхні Землі відразу над або під областю локалізації деякого явища, що впливає на поверхню Землі» (пор. *епіцентр землетрусу, епіцентр ядерного вибуху*), а також переносне значення – «центр, серцевина чого-небудь» (пор. *епіцентр скандалу, епіцентр ділового життя*). Отже, пряме та переносне значення слова *епіцентр*, на нашу думку, досить добре підходять для передачі основних смислових відтінків оригінального *Untershtot*.

Крім того, застосування стратегії доместикації та супутні їй активне використання трансформації додавання може принагідно трансформуватися в компенсацію під час перекладу, що якоюсь мірою дозволяє відтворити таку прикметну рису авторського стилю, як вищезгадане підкреслено частотне вживання американських сленгізмів, що мають єврейську етимологію, або запозичень із мови їдиш. Наприклад: “And just last week, amid the panic and feathers of a kosher’s laughter house on Zhitlovsky Avenue, a chicken turned on the shochet as he raised his ritual knife and announced, in Aramaic, the imminent advent of Messiah” [5]. У російському перекладі маємо: «А не далее как на прошлой неделе ошипанный кур в кошерной мясохладобойне на Житловски-авеню обратился главою к занесшему ритуальный нож шохету и на картавом арамейском возгласил непременно пришествие Мессии» [7]. Як бачимо, Ю. Балаян намагається відтворити авторську іронію актив-

ним поєднанням лексико-граматичних форм високого та зниженого стилістичного тону, що, як ми вважаємо, можна визнати вдалим рішенням (заперечення викликає хіба що словосполучення «непременное пришествие Мессии», оскільки воно вказує не на близькість описуваного явища, а лише на його неминучість – можливо, у дуже віддаленому майбутньому). Однак оригінальний вираз “amid the panic and feathers” із незрозумілих причин підлягає вилученню. Натомість, на нашу думку, принаймні в контексті перекладу українською мовою, у цьому разі можна було б застосувати компенсацію, тобто підібрати замість згаданих в оригіналі «паніки» та «пір’я» відповідні лексеми, що мають єврейську чи хоча б німецьку етимологію. Наприклад: «Минулого тижня, прямо посеред *гвалту* та *гармидеру* кошерної різниці на Житловській-авеню якийсь оскубаний півень повернув голову до насмерть пере-

ляканого шохета, що так і застиг із занесеним для удару ритуальним ножем у руці, та провозвістив бездоганною арамейською, що Месія вже при дверях».

Висновки. На нашу думку, сукупність вищезазначеного дає підстави стверджувати, що використання стратегії доместикації під час роботи над художнім перекладом цілком можливе й сьогодні, особливо у художніх творах, які позначені рисами спеціально спланованої автором «автентичної перекладеності». Основними супутніми способами перекладу та перекладацькими лексичними трансформаціями є калькування, додавання та компенсація під час перекладу. **Перспективу** подальших досліджень заявленої проблеми вбачаємо в можливості практичного застосування їх результатів у роботі над перекладами художніх творів, зокрема й роману М. Шейбона “The Yiddish Policemen’s Union”, українською мовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шелестюк Е., Гриценко Э. О форенизации и доместикации в переводе и возможностях их лингвистической оценки. Вестник Челябинского государственного университета. Филологические науки. 2016. № 4 (386). С. 202–207.
2. Тьопенко Ю., Стежко Ю. Перекладацька стратегія доместикації як чинник національної ідентифікації. Вісник КНЛУ. Серія «Філологія». 2015. Том 18. № 2. С. 184–189.
3. Луцик Х. Стратегії відтворення побутової культурно-специфічної лексики поеми «Енеїда» І. Котляревського у німецькому перекладі І. Качанюк-Спех. Молодий вчений. 2017. № 4.3 (44.3). С. 134–137.
4. Соболев С. Альтернативная история: пособие для хитчхайкеров. Липецк: Крот, 2006. 232 с. URL: https://royallib.com/read/sobolev_sergey/alternativnaya_istoriya_posobie_dlya_hronohichhaykerov.html#0 (дата обращения: 26.06.2018).
5. Chabon M. The Yiddish Policemen’s Union. URL: <http://etextread.ru/Book/Read/35326?nP=0> (дата звернення: 26.06.2018).
6. Зорницька І. Моделювання іншомовності персонажів як художня стратегія в сучасному англomовному літературному тексті. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Вип. 13. 2015. С. 80–85.
7. Чабон М. Союз еврейских полисменов. Пер. с англ. Ю. Балаяна. М.: Амфора, 2008. URL: https://royallib.com/book/chabon_maykl/soyuz_evreyskih_polismenov.html (дата обращения: 26.06.2018).